

MU'TEMİD - ALELLAH, İbn Abbâd

Ortaçağ Endülüs tarihiyle ilgili kaynaklarda muhafaza edilmiş, bunların bir kısmı yayımlanmıştır (Ahmed Ahmed Bedevî – Hâmid Abdülmecîd, Kahire 1951; Rızâ Habîb Süveysî, Tunus 1975, 1985; Maria Jesus Rubiera Mata, Madrid 1982 [İspanyolca tercümesiyle birlikte]).

BİBLİYOGRAFYA :

Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Ķalâ'idü'l-İkÿân*, Kahire 1354, s. 22-30; İbn Bessâm eş-Şenterîni, *eż-Zâhire fî meĶâsini ehlî'l-Cezîre* (nşr. Sâlim Mustafa el-Bedrî), Beyrut 1998, II, 21; Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib fî telĶîşî aĶbârî'l-MaĶrib* (nşr. M. Saîd el-Iryân), Kahire 1383/1963, s. 190-228; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muĶrib*, III, 21-44; İbn Ebû Zer', *el-Enisü'l-muĶrib* (nşr. G. J. Tornberg), Rabat 1973, s. 143-155; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIX, 58-66; *el-Hulelü'l-mevşîyye fî zikri'l-aĶbârî'l-Merrâkûşîyye* (nşr. Süheyl Zekkâr – Abdülkâdir Zimâme), Beyrut 1399/1979, s. 38-45; Makkarî, *NefĶu't-tîb* (nşr. Yûsuf M. el-Bikâî), Beyrut 1998, I, 139-142, 332-339; II, 28-30, 129-131; V, 37-43, 138-415; Yûsuf Eşbâh, *TârîĶu'l-Endelûs fî 'ahdi'l-MurâbiĶîn ve'l-MuvahĶidîn* (trc. M. Abdullah İnân), Kahire 1940, s. 73-107; A. Huici Miranda, *Las crónicas Latinas de la reconquista*, Valencia 1913, II, 279-292; a.mlf., *Las grandes batallas de la Reconquista durante las invasiones Africanas*, Madrid 1956, s. 19-34; E. Lévi-Provençal, *el-İslâm fî'l-MaĶrib ve'l-Endelûs* (trc. Mahmûd Abdülazîz Sâlim – M. Selâhaddin Hilmî), Kahire, ts. (Dârü nehdati Mîsr), s. 119-152; a.mlf., "al-Mu'tamid İbn Abbâd", *EP* (İng.), VII, 766-767; Abdülvehhâb Azzâm, *el-Mu'temid b. 'Abbâd*, Kahire 1959; D. W. Lomax, *The Reconquest of Spain*, London 1967, s. 64-73; R. P. Scheindlin, *Form and Structure in the Poetry of al-Mu'tamid İbn 'Abbâd*, Leiden 1974; a.mlf., "al-Mu'tamid İbn 'Abbâd", *EP* (İng.), VII, 767-768; Cebrâil Süleyman Cebbûr, *el-Mülûkû's-şu'arâ'*, Beyrut 1401/1981, s. 271-303; Ermin Tefvîk et-Tîbî, *Dirâsât ve buĶûş fî târiĶi'l-MaĶrib ve'l-Endelûs*, Tunus 1984, s. 156-199; M. Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fî'l-Endelûs: Düvelü't-Ķavâ'if*, Kahire 1408/1988, IV, 59-80, 91-93, 101-116 vd.; Muhammed el-Ya'lâvî, *Eşât fî'l-ıuĶa ve'l-edeb ve'n-naĶd*, Beyrut 1992, s. 159-166; Ali Edhem, *el-Mu'temid b. 'Abbâd*, Kahire, ts. (Vizâretü's-Sekâfe); W. M. Watt, *A History of Islamic Spain*, Edinburgh 1992; H. Kennedy, *Muslim Spain and Portugal*, London 1996, s. 130-137; Abdülkâdir Zimâme, "el-Mu'temid b. 'Abbâd", *el-BaĶşü'l-İlmî*, XI-XII (1967), s. 127-136.

LÜTFİ ŞEYBAN

MU'TEMİR b. SÜLEYMAN

(معتمر بن سليمان)

Ebû Muhammed Mu'temir b. Süleymân b. Tarhân et-Teymî (ö. 187/803)

Muhaddis tâbiî.

106 (724) yılında Basra'da dünyaya geldi. Doğumuyla ilgili başka tarihler de verilmektedir. Benî Teym b. Mürre'nin mevâlisinden olduğu için Teymî nisbesini al-

mıştır. Onun Tufeyl lakabıyla bilindiği de zikredilmiştir. Ebû'l-Mu'temir künyesiyle anılan babası Süleyman b. Tarhân, Basra'nın önde gelen âlimlerinden biri olup rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. Mu'temir babasından başka Abdülmelik b. Umeyr, İbnü'l-Mu'temir, Eyyûb es-Sahtiyânî, Humeyd et-Tavîl, Amr b. Dînâr, Hâlid el-Hazzâ, Âsım el-Ahvel gibi muhaddislerden hadis rivayet etti. Kendisinin de yaşça daha büyük olan Süfyân es-Sevri, akranı Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî, Abdürrezzâk es-San'ânî, Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe gibi âlim ve muhaddisler hadis rivayetinde bulundu. İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn ve Ebü'l-Hasan el-İclî onun sika, Ebû Hâtim er-Râzî sika ve sadûk bir muhaddis olduğunu söylemiştir. Kettânî, Mu'temir'in siyer ve megâziye dair bir çalışması olduğunu belirtmektedir. Ancak bunun babasının *Kitâbü'l-Megâzî* adlı eseriyle (Sezgin, I, 285-286) karıştırılmış olabileceği akla gelmektedir. Mu'temir'in de babası gibi ibadete düşkün olduğu, onunla sabaha kadar dolaşarak değişik yerlerde ibadet ettiği kaydedilmektedir. Mu'temir b. Süleyman 187 Muharrem veya Saferinde (Ocak veya Şubat 803) Basra'da vefat etti. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Ķabâkât*, VI, 197; VII, 290; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîĶ*, I, 178; İbn Ebû Hâtim, *el-CerĶ ve't-ta'dîl*, VIII, 402-403; Zehebî, *Tezķiretü'l-huffâz*, I, 266-267; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, VIII, 477-479; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 227-228; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 110; Sezgin, *GAS*, I, 285-286; Ekrem Pamukçu, *BaĶdat'ta İlk Türkler*, Ankara 1994, s. 239-242.

M. YAŞAR KANDEMİR

MU'TEZ-BİLLÂH

(المعتز بالله)

Ebû Abdillâh el-Mu'tez-Billâh Muhammed b. Ca'fer el-Mütevekkil b. Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Abbâsî (ö. 255/869)

Abbâsî halifesi (866-869).

233'te (847) doğdu. Babası Halife Mütevekkil-Alellah, annesi Kabîha adlı bir câriyedir. İki yaşında iken kardeşleri Müntasır ve Müeyyed'in arasında ikinci veliahtlığa tayin edildi. Ancak büyüdükçe babasının Mu'tezz'e duyduğu yakınlık artmaya başladı ve iktidarının sonlarına doğru onu, Türkler'e karşı bir denge unsuru olarak Araplar'dan ve diğer milletlerden oluştur-

duğu Megâribe denilen bir askerî birliğin başına getirdi.

Müntasır, babasının Mu'tez lehine dönmesi üzerine Türkler'le iş birliği yapmaya ve hilâfeti zorla ele geçirmeye karar verdi. Nihayet başlarında BoĶa es-Sagir ve Bâgir et-Türki'nin bulunduğu bazı emirler Halife Mütevekkil'i geceleyin sarayında öldürerek tahta Müntasır'ı çıkardılar (247/861). Ancak altı ay sonra Müntasır da şüpheli bir şekilde ölünce bu defa Mütevekkil'in çocuklarından birini halife yapmak istemeyen emirler Müntasır'ın yeğeni Ahmed'i Müstâin-Billâh lakabıyla halife ilân ettiler (248/862).

Müstâin, BoĶa es-Sagir ve onun gibi güçlü bir Türk kumandanı olan Vasîf ile iş birliği yaparak Bâgir et-Türki'yi tutuklatınca Bâgir'in adamları sarayı kuşattılar, ancak Bâgir'in katlini önleyemediler. Olaylar gittikçe çığırından çıktı ve Halife Müstâin, Vasîf ve BoĶa ile birlikte Sâmerâ'dan gizlice ayrılarak BaĶdat'a gitti (5 Muharrem 251 / 6 Şubat 865). Türkler ise kendileri için kurulmuş olan Sâmerâ şehrinin terkedilmesini istemiyorlardı. Bu sebeple BaĶdat'a giden Müstâin'e karşı yine aileden birini hilâfete getirmeye karar verdiler ve o sırada göz hapsinde tutulan Mu'tezz'i halife ilân ettiler. Müstâin bu durumu kabul etmeyince biri BaĶdat'ta, diğeri Sâmerâ'da iki halife ortaya çıkmış oldu. Mu'tez, Tâhirîler'den Muhammed b. Abdullah'a bir mektup yazarak ondan kendisine biat etmesini istedi, ancak başlangıçta olumlu bir cevap alamadı. Horasan'da yarı bağımsız olarak hüküm süren Tâhirîler, Halife Me'mûn'dan itibaren devletin önemli kademelerinde görev alıyorlardı ve bu görevlendirmelerde Türkler'in nüfuzunu kırma düşüncesinin etkisi bulunuyordu. Bir süre sonra kuvvet dengesi Mu'tez'den yana değişmeye başlayınca Muhammed b. Abdullah ona biat etti; o da kendisini -henüz eline geçmemiş olan- BaĶdat'ın muhafızlığına tayin etti. Bu sırada halifeliği zorla ele geçirmeye karar vererek kardeşi Ebû Ahmed idaresinde kalabalık bir orduyu da BaĶdat'a gönderdi (23 Muharrem 251 / 24 Şubat 865). Mu'tezz'e bağlı birlikler BaĶdat'ı uzun süre kuşatma altında tutunca şehirde erzak sıkıntısı baş gösterdi. Daha önce BaĶdat'a gelmiş olan devlet erkânı ve Abbâsî ailesi mensupları Mu'tez tarafına geçmeye başladılar. Sonunda Muhammed b. Abdullah ile Ebû Ahmed görüşüp Müstâin'in halifelikten azline karar verdiler. Bunun üzerine Müstâin halifeliği Mu'tezz'e devretmeye razı oldu. BaĶdat'ta 4 Muharrem 252 Cuma